Turkish Studies **Economics, Finance, Politics**

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1187-1211

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39861

ISSN: 2667-5625

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 21.11.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 20.12.2019

📅 *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (16.12.2019)-Referee 2 (15.12.2019)

This article was checked by iThenticate.

KUŞADASI EKOTURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*H. Kutay AYTUĞ***

ÖZ

1970’li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başlayan ve her geçen gün popüleritesi artan bir turizm türü olarak dikkati çeken ekoturizm kavramının tarihsel kökleri 19. yüzyılda artmaya başlayan politik baskılar sonucunda oluşmaya başlayan milli parklara ve yaşam alanlarına kadar götürülebilmektedir. Öte yandan ekoturizm hakkında oldukça kapsamlı bir bilimsel yazın bulunmakla birlikte, kavramın etimolojik kökeni ve kapsamı hakkında bilimsel yazında bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bundan dolayı, bu çalışmanın ilk bölümü kavramsal çerçeve oluşturmak için ekoturizm kavramını inceleyecektir. İzleyen bölümde çalışmanın yöntemi hakkında kısa bir özet verilmektedir. Kuşadası’nın ekoturizm potansiyelinin keşfedilmesi ve GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler/ Fırsatlar Tehditler - SWOT Strengths, Weaknesses / Opportunities, and Threats) analizi yapmak için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede Ağustos 2019 döneminde ilgi gruplarının temsilcisi olan 24 kişiyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İzleyen bölümde Kuşadası ilçesi ve ilçenin 5 ekoturizm güzergâhı ortaya konulmaktadır. Bu bölümde Kuşadası’nın ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları ilgi gruplarının düşüncelerine göre ortaya konulmuştur. Daha sonra Kuşadası’nın ekoturizm potansiyelini değerlendirmek için bir GZFT analizi yapılmıştır. GZFT analizinin sonuçlarına göre orta ve uzun vadede ulusal ve yerel düzeyde doğru politikalar oluşturulabilirse, Kuşadası ekoturizminin zayıflıklarının giderilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak bu çalışma sonuç ve öneriler bölümünde, sahada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış

· Bu çalışma SGP/GEF Küçük Destek Programı Türkiye tarafından desteklenen EKODOSD’un yürüttüğü “Kuşadası Makiliklerinin ve Yaban Hayatının Korunması için Ekoturizmin Yaygınlaşması Projesi” çerçevesinde yapılan Ekoturizm Analizinden elde edilen bulgulardan türetilmiştir.

** Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, E-posta: kutayaytug@yahoo.com

mülakatların sonuçları çerçevesinde şekillendirilen oldukça detaylı bir değerlendirme ve öneriler listesi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Kuşadası, GZFT(SWOT) Analizi, Yarı Yapılandırılmış Mülakat

EVALUATION OF KUŞADASI ECOTURISM POTENTIAL

ABSTRACT

The phenomenon of ecotourism, whose historical roots can be traced back to the national parks and habitats that began to emerge as a result of political pressures that increased in the 19th century, draws attention as a type of tourism that has started to develop since 1970s and its popularity is increasing day by day. On the other hand, there has been some confusion surrounding the etymology or origin of the term 'ecotourism', as evident in the tremendous volume of literature on the topic. Therefore, the first part of this paper investigates conceptual framework of ecotourism to draw a conceptual framework. Then give a short summary of its methodology. It is used semi-structured interview to discover ecotourism potential and make a SWOT analysis. Hence, during August 2019, face-to-face interviews were conducted with 24 people from representatives of interest groups. The later part presents Kuşadası district and its 5 ecotourism roots. In this chapter, economic, social and environmental problems of Kuşadası are exhibited according to the stakeholders' ideas. After that SWOT analysis is done to evaluate ecotourism potential of Kuşadası. The weakness of Kuşadası ecotourism could be ameliorated by correct policies at local and national level in the mid or long term. Finally, it brings quite detailed conclusions and recommendations part according to semi-structured interviews results.

Keywords: Ecotourism, Kuşadası, SWOT Analysis, Semi-Structured Interview

STRUCTURED ABSTRACT

The phenomenon of ecotourism, whose historical roots can be traced back to the national parks and habitats that began to emerge as a result of political pressures that increased in the 19th century, draws attention as a type of tourism that has started to develop since 1970s and its popularity is increasing day by day. On the other hand, there has been some confusion surrounding the etymology or origin of the term 'ecotourism', as evident in the tremendous volume of literature on the topic. In this study, ecotourism is defined as a tourism type which is respectful to nature, environment, society and values of society; showing maximum sensitivity to the maintenance of ecological balance; a type of travel where visitors focus on learning, recreation, adventure, extreme sports, history and local culture and feel responsible for all these values.

In this study, semi-structured interview method was preferred and in August 2019, face-to-face interviews were conducted with 24 people from representatives of interest groups. In the interviews, apart

from the general and original views of the interest groups in the tourism sector, their opinions and suggestions on the development of ecotourism, along with their ideas on the axis of SWOT analysis, were sought. The results and recommendations part of the study was shaped within the framework of these recommendations of the stakeholders.

This paper provides a short summary on Kuşadası district and its five ecotourism roots. These are stage 1: Değirmendere Efes Aqueduct, Stage 2: Cherry Path, Stage 3: Yayla-Tüllüşah, Stage 4: Kadı Castle-Dekovil, Stage 5: Zeus Path. In this chapter, economic, social and environmental problems of Kuşadası are exhibited according to the stakeholders' ideas. The most important of these problems are conversion of maquis shrublands to olive groves, disruption of ecological balance, destruction of pigs' natural habitats, insufficient agricultural income in villages, illegal construction in villages, non-traditional village fabric, unsuitable material and building form of constructions.

After that, SWOT analysis is done to evaluate ecotourism potential of Kuşadası. The weakness of Kuşadası ecotourism could be ameliorated by correct policies at local and national level in the mid or long term. Main strengths of the regions are beautiful flora and fauna, existence of people actively providing ecotourism services, existence of regular festivals held in villages and the new ones planned to be held, presence of active cooperatives in villages and Kuşadası, easy access to Izmir Airport and Cruise Port of Kuşadası, Tüllüşah plant which has become one of the symbols of Kuşadası. Main weaknesses of Kuşadası are abandonment of the production of agricultural products specific to the region due to insufficient income, lack of marketing skills of producers and cooperatives, financial inadequacy, internal conflicts and distrusting in some cooperatives, unsuitable material and building form of constructions in villages, lack of coordination between units. Some opportunities for the region are increasing demand for alternative tourism types such as ecotourism in the world, increasing power and importance of social media in the promotion of tourism, developments of information technologies and geographical information systems. Main threats for the region are disruption of ecological balance as a result of cutting of maquis shrubland and planting pine trees, sale of farms due to lack of agricultural income, planting of plants and trees that do not belong to the regional ecosystem, illegal construction in villages, leaving of young people villages due to unfavourable economic and social conditions.

Finally, this paper brings quite detailed conclusions and recommendations part according to results of semi-structured interviews. Kuşadası has the potential of being a significant ecotourism centre despite the ever increasing destruction in its ecosystem. Today, Kuşadası and its villages stand out thanks to its landscaping and ecosystems for botanical trips, nature walks, bicycle tours, photography, insect and animal inspection, bird watching, picnics, jogging and so on. Although this study is loyal to these five stages, it recommends considering Kirazlı and Yaylaköy as a pilot application as a result of interviews with stakeholders in the field. It also suggests implementing ecotourism on all planned routes in the short and medium term with investments and incentives. In this context, some of the suggestions for the development of ecotourism in Kuşadası are;

- Aiming to maintain the ecological balance at the highest level,
- Focus on the cleaning and packaging of products for marketing of village products,
- Focusing on the marketing of agricultural and other village products on the internet,
- Fighting against illegal construction in agricultural areas,
- Conservation of maquis areas that form the basis of the ecosystem in the region,
- Agrotourism can be applied during periods such as vintage, house wine production and olive picking time,
- Livestock should be encouraged,
- Hostel management should be supported in villages.

Giriş

Tarihsel kökleri 19. yüzyılda artan politik baskılar sonucunda oluşmaya başlayan milli parklara ve yaşam alanlarına kadar götürülebilen ekoturizm olgusu, 1970’li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başlayan ve her geçen gün popülaritesi artan bir turizm türü olarak dikkati çekmektedir. Bununla birlikte bilimsel yazın incelendiğinde sosyal bilimlerdeki birçok kavramda olduğu gibi ekoturizm konusunda da bir uzlaşma eksikliği dikkati çekmektedir. Bu nedenle bu çalışma öncelikle kavramsal çerçevenin sağlıklı bir şekilde çizilmesi için ekoturizm kavramına odaklanarak, ekoturizmi tanımlayacak, diğer turizm türleriyle olan ilişkisini ve turizm sınıflandırmasındaki yerini ortaya koyacaktır. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşmenin uygulandığı bu çalışmada görüşülenler kartopu örnekleme ile seçilmiştir. Elde edilen bulgular çalışmanın GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler/ Fırsatlar Tehditler - SWOT Strengths, Weaknesses / Opportunities, and Threats) analizi ile sonuç ve öneriler bölümleri başta olmak üzere tamamında kullanılmıştır. Türkiye’nin önemli turizm merkezlerinden biri olan Kuşadası bugün kitle turizmi ile öne çıkan bir destinasyon görünümündedir. Bununla birlikte sahip olduğu Milli Park ve kent merkezinden uzak mesafede olmayan köylerdeki zengin ekosistemi ile önemli bir ekoturizm merkezi olmaya adaydır. Günümüzde turizm, gelişmiş konaklama imkânları ile ilçedeki en önemli sektör olmakla birlikte tarımsal üretim hâlen yaklaşık olarak nüfusun dörtte birinin geçim kaynağı durumundadır. İlçede hâlen önemli seviyede tarımsal faaliyetin bulunması ekoturizm ve tarımsal turizm gibi alternatif turizm modellerinin geliştirilmesi açısından önemli fırsatlar barındırmaktadır. Başta ekoturizm ve kırsal turizm olmak üzere kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşleri ve bisiklet turları gibi faaliyetleri de içeren rotalar Kuşadası Belediyesi tarafından kâğıt üzerinde oluşturulmuş olmakla beraber bunlar henüz hayata geçirilememiştir. Söz konusu rotaların kısaca özetlendiği bölümde sahada yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar da aktarılmıştır. Son olarak elde edilen tüm bu veriler ışığında Kuşadası’nın ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi için GZFT analizi yapılmış, sonuç ve öneriler sunulmuştur

1. Ekoturizm ve Turizm Sınıflandırmasındaki Yeri

Günümüzde sosyal bilimlerin birçok disiplinde olduğu gibi turizm konusunda da temel kavramlar ve yapılan sınıflandırmalar üzerinde tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bilimsel yazın ve raporlar incelendiğinde, konuya farklı açılardan yaklaşan uzmanların turizmi ve değişik turizm türlerini farklı şekillerde tanımladığı ve sınıflandırdığı görülmektedir (Pender, 2005: 4; Mill, 1990:17; Page S. J., 2007: 7). Bu çalışmada konu bütünlüğünün sağlanması ve kavram

karmaşasından kaçınmak için, ekoturizm kavramının genel hatlarıyla incelenmesinden önce kavramsal çerçevenin net bir şekilde ortaya konabilmesi için turizm, kitle turizmi ve alternatif turizm kavramları tanımlanacaktır. Bilimsel yazın incelendiğinde, farklı farklı yapılan turizm tanımlamalarında ortaya çıkan ana temaların, bir kişinin; yaşadığı yerden uzağa en az 24 saatliğine seyahat etmesi, boş zamanını yolculuk ve tatil yapmak için kullanması ve iş ziyaretleri ile ilgili olduğu dikkati çekmektedir (Page & Connell, 2006: 4; Newsome, Moore, & Dowling, 2013: 8). Bu çalışmada turizm kavramı “insanların sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan gereksinimlerini karşıladıkları yerler dışına yerleşmemek ve kazanç sağlamak amacıyla çalışmamak koşuluyla dinlenme, eğlenme, merak, macera, kültür, spor, sağlık, iş, din v.b. nedenlerle kişisel ya da toplu olarak yaptıkları seyahatlerden, konaklamalardan ve turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep etmelerinden doğan iş ve ilişkiler bütünü” (Aytuğ, 2011: 8) olarak kullanılacaktır.

Bilimsel yazındaki turizm sınıflandırmaları çalışmanın amacına göre şekillenmekle birlikte oldukça geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir. Bu sınıflandırmalar genel olarak katılımcıların yaş düzeyi ele alınarak gençlik turizmi ve üçüncü yaş turizmi; katılımcıların gelir düzeyine odaklanılarak sosyal turizm, geleneksel turizm ve lüks turizm; katılımcıların sayısı temel alınarak bireysel turizm, kolektif turizm ve kitle turizmi olarak yapılabilmektedir. En çok tercih edilen sınıflandırmalardan biri turistlerin konaklama süresine göre yapılmaktadır. Bu sınıflandırmada turizm; günübirlik geziler, hafta sonu turizmi ve uzun süreli turizm olarak gruplandırılır. Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği dönem dikkate alındığında yaz turizmi, kış turizmi veya sezon içi ve sezon dışı turizm olarak sınıflandırılır. Özellikle istatistiki verilerin tutulmasında önem arz eden turistlerin menşei temel alan sınıflandırmada turizm; iç ve dış turizm ya da uluslararası turizm olarak gruplandırılır. Ayrıca seçilen ulaşım araçlarına göre karavan turizmi, kruvaziyer turizm, yat turizmi, demiryolu turizmi vb. ya da konaklama biçimine göre otel, motel, pansiyon, kamping, tatil köyü vb. şekillerde de sınıflandırılabilir. Turistlerin amaçları bakımından yapılan turizm sınıflandırması da oldukça yaygındır. Buna göre turizm; boş zaman ve dinlenme/rekreasyon turizmi (tatil, spor ve kültürel turizm ile arkadaş ve akrabaların ziyareti), diğer turizm amaçları (sağlık turizmi vb.) ve son olarak iş turizmi (konferans ve toplantılara katılma) şeklinde üç grupta sınıflandırılır (Usta, 2008: 14-17; Yılmaz, 2007: 13-15; Fletcher, Fyall, Gilbert, & Wanhill, 2018: 2-4; Newsome, Moore, & Dowling, 2013: 9; Cooper, Fletcher, Fyall, Wanhill, & Gilbert, 2008: 15).

Bu çalışmada turizm, turizme katılan kişi sayısı ve gidilen yerle turistlerin etkileşimlerinin türü ve düzeyi esas alınarak kitle turizmi ve onun karşısı olan alternatif turizm (şekil 1) olarak sınıflandırılmıştır.

Kitle turizmi, basit ve kolay anlaşılan bir kavram olarak algılanmakla birlikte kesin olarak tanımlanan ve üzerinde uzlaşa bulunan bir kavram değildir (Robinson & Novelli, 2005:2; Istvan Egresi, 2016:). Tarihsel süreçte orta çağdaki hac hareketlerine kadar götürülebilen kitle turizmi (Digance, 2006: 36) bugünkü anlamda 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde kitle turizmi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; geniş bir tüketici kitlesini hedef alan, görece düşük fiyatlı, sıkı bir şekilde standardize edilmiş büyük ölçekli katılımın olduğu turizm ürün ve hizmetlerini tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir (Vanhove, 1997: 44; Istvan Egresi, 2016: 5; Robinson & Novelli, 2005: 2).

Şekil 1: Alternatif Turizmin Kavramsal Şeması

Kaynak: Stephen Wearing, *Volunteer Tourism Experiences that Make a Difference*, CABI Publishing, Oxon, 2001, s.30.

Turizm sınıflandırmasında kitle turizminin karşısında öteki uçta yer alan alternatif turizm kavramı (Wearing, 2001: 30) 1970’li yıllardan beri kullanılmakla birlikte, günümüzde çok değişik anlamalarda ve farklı faktörler ile ilişkilendirilerek kullanılabilen bir kavramdır. Özellikle kitle turizminin neden olduğu doğal alanların tahribatı ve kirlenmesi gibi çevresel baskılar başta olmak üzere yerel kültürlerin değişmesi ve moral değerlerin yitirilmesi gibi konular 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren alternatif turizm türlerinin geliştirilmesine ve hayata geçirilmesine neden olmuştur. Günümüzde çok değişik anlamalarda kullanılan ve birçok turizm türüne şemsiye görevini gören (bkz. Şekil 1) alternatif turizm kavramıyla ilgili yazında net bir görüş birliği bulunmamaktadır (Wearing, 2001: 23). Örneğin Pearce’a (1992:15) söz konusu kavram 1970’li yıllardan sonra desteklenmeye başlayan ve genel olarak küçük ölçekli, yerel nüfusu ilgilendiren projeleri tanımlamakta kullanılmaktadır. Bu kavramsal uzlaşa eksikliği Türkçe yazında da gözlenmektedir. Örneğin Zeyrek, deniz kum güneş üçlüsüne dayalı olan kitle turizminin karşısına konumlandığı alternatif turizmin “*kırsal, eko, doğaya dayalı, özel ilgi, sorumlu, yumuşak, bilinçli, yeşil turizm gibi isimler ile tanımlanan*” bir kavram olduğunu belirtmiştir (Zeyrek, 2008: 457). Bu çalışma alternatif turizm kavramını “*planlı ve programlı olarak yöre halkının katılımıyla ve onların kontrolünde uzun vadede gelişme sağlayan, değişime karşı direnç gösteren, küçük ölçekli işletmeler ile yerel mimariye uyumlu, çevreye ve kültüre karşı duyarlı ve onlarla bütünleşme sağlayan ve kitle turizminin (deniz kum güneş üçlüsü) dışında kalan bir turizm çeşidi*” (Aytuğ, 2011: 40) olarak kullanacaktır. Bu tanımlama çerçevesinden bakıldığında, macera turizmi, sağlık turizmi, kırsal turizm, tarımsal turizm, yayla turizmi ve bu çalışmanın konusunu oluşturan ekoturizm alternatif turizm türü olarak sınıflandırılmaktadır.

Ekoturizm, her ne kadar bazı yazarlar tarafından 1970’li (Higgins, 1996: 11), bazı yazarlar tarafından ise 1980’li yıllardan (Orams, 1995: 3; Weaver, 2001: 73) sonra gelişme gösteren bir turizm modeli olarak betimlense de; tarihsel kökleri Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde 19. yüzyılda artan politik baskılar sonucunda oluşmaya başlayan milli parklara ve yaşam alanlarına kadar götürülen bir olgudur (Self, Self, & Bell- Haynes, 2010: 112).

Günümüzde ekoturizm, hem çevrenin korunması, hem de ekonomik gelişmeye katkısı nedeniyle, turistik zenginlikler açısından güçlü olan alanların sürdürülebilir kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Zhang & Lei, 2012: 916). Zaman zaman bazı yazarlar tarafından sürdürülebilir bir turizm modeli olarak da ifade edilen ekoturizm kavramı (Higgins, 1996: 11) bir alternatif turizm modeli olarak değerlendirilirken (Wearing & Neil, 2009: 4) ülkelerin pazarlama ihtiyaçları nedeniyle farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Self, Self, & Bell- Haynes, 2010: 112). Bu nedenle üzerinde herkesin uzlaştığı bir tanım verilmesinin çok zor olduğu ekoturizm kavramını aslında sahip olduğu özellikleri ve sunduğu aktivitelerle kültür turizmi, eğitim turizmi, bilimsel turizm, macera turizmi, kırsal turizm ve tarımsal turizm gibi çeşitli turizm türleriyle iç içe geçmiş bir modeldir (Wearing & Neil, 2009: 4).

Bilimsel yazında oldukça fazla sayıda ve farklılaşan ekoturizm tanımları bulunmaktadır (Orams, 2001: 27). Örneğin Uluslararası Ekoturizm Topluluğu, TIES (The International Ecotourism Society); ekoturizmi, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını geliştiren, doğal alanlara karşı duyarlı ve sorumlu seyahat” olarak tanımlarken (TIES, 2019), Ziffer (1989:6) ekoturizmi “yerli kültürleri de içeren, öncelikle bir bölgenin doğal tarihinden ilham alan bir turizm şekli” olarak tanımlamaktadır. Yazında ekoturizm yerine doğa turizmi kavramının da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Laarman ve Durst (1987: 5) çalışmalarında doğa turizmi kavramını kullanırken ve turizm türündeki ziyaretlerin eğitim dinlenme ve maceranın bir tür birleşiminden oluştuğunu belirtmişlerdir. Yazındaki en kapsamlı tanımlamalardan biri olan Wallace ve Pierce (1996)’in tanımlamasında ekoturizm “çalışma, eğlenme veya gönüllü yardım için nispeten korunmuş doğal alanlara seyahat etmek olup; bir alanın florası, faunası, jeolojisi ve ekosistemleri ile yakınlarda yaşayan insanlar ve onların ihtiyaçları, kültürleri ve toprakla olan ilişkileriyle ilgilenen bir seyahat türüdür. Doğal alanları hepimizin evi olarak gören ekoturizm¹; yerel halktan, başkalarının kaynaklarının tüketilerek kullanmasından vazgeçilmesinin istendiği bölgelerde, hem koruma hem de sürdürülebilir kalkınma için bir araç olarak öngörülmektedir.

Hetzer, Ekim 1997’de Fennell ile yaptığı görüşmede daha sorumlu bir turizm için dört temel unsurun izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Söz konusu unsurlar (Fennell, 2008: 17);

1. Minimum çevresel etki,
2. Yöre kültürlerine minimum etki ve maksimum saygı,
3. Ev sahibi ülkenin insanlarına maksimum ekonomik yarar ve
4. Ekoturizm faaliyetlerine katılan turistlere maksimum dinlenme tatminidir.

Benzer şekilde bir turizm faaliyetinin ekoturizm olarak kabul edilebilmesi için Wallace ve Pierce (1996: 848-851)’da 6 temel ilkenin hayata geçirilmiş olması gerektiğini vurgulamıştır. Söz konusu ilkeler;

1. Turizm faaliyetlerinin çevre ve yöre halkı üzerindeki negatif etkisinin en aza indirilmesi,
2. O yerin doğal ve kültürel sisteminin farkındalığının sağlanması ve bu sistemleri etkileyen ziyaretçilerin ilgisinin artırılması,

¹ Küresel anlamda ‘eco’ ev demektir ancak özellikle yakınlardaki sakinlere ev demektir.

3. Yasal olarak korunan ve diğer doğal alanların yönetimine ve korunmasına katkı sağlanması,
4. Turizm miktarının ve türünün belirlenmesi sürecine yöre halkının erken ve uzun dönemli katılımının artırılması,
5. Yereldeki çiftçilik ve balıkçılık benzeri sosyal ve ekonomik uygulamaları ortadan kaldırmadan yöre halkını ekonomik ve diğer yararlarla yönlendirilmesi,
6. Diğer insanların merak ederek görmek için geldikleri şeyler hakkında daha fazla öğrenmek, doğal alanları ziyaret etmek ve yararlanmak için yöre halkına ve doğa turizmi çalışanlarına özel fırsatlar sağlanmasıdır.

Bu çalışma yukarıdaki tanımlamalardan ve ilkelerden yola çıkarak ekoturizmi; *doğaya, çevreye, topluma ve toplumun değerlerine saygılı; ekolojik dengenin korunmasına azami hassasiyet gösteren; ziyaretçilerin eğitim, dinlenme, macera, doğa sporları, tarih ve yerel kültürü tanımaya odaklandıkları ve tüm bu değerlere karşı kendilerini sorumlu hissettikleri bir seyahat türü* olarak tanımlamaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada veri toplama amacıyla sosyal bilimlerde, bilimcilere olay ve olguları genel yaklaşımlarla açıklamadan kurtararak olay/olguları kendi sosyal çevresi içerisinde inceleme fırsatı sunan nitel yöntemler (Gürbüz & Şahin, 2017: 406) tercih edilmiştir.

Nitel araştırma yöntemlerinde, veri toplama teknikleri oldukça fazla olmakla birlikte incelenen konuya göre seçilecek her tekniğin kendine özgü şartları ve gereklilikleri bulunmaktadır. Bu çalışmada yöntem olarak yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde sahadaki paydaşların araştırılan konudaki düşüncelerini öğrenmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak oluşturulmuş temel sorular olmakla birlikte görüşmenin gelişimi çerçevesinde yeni sorular yöneltiler, bazı sorular çıkarılabilir ve/veya görüşmenin seyrine göre bu sorular yeniden formüle edilebilir (Bal, 2014: 231). Bu çerçevede 2019 Ağustos ayı boyunca ilgi grupları temsilcileri ile (Tablo 1) ortalama bir saat süren yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülenlerin bilgisi ve rızası dâhilinde görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Görüşmelerde turizm sektöründeki ilgi gruplarının genel ve özgün görüşlerinin alınmasının yanı sıra araştırmanın bir boyutunu oluşturan GZFT (SWOT) analizi başlıkları eksenindeki fikirleri ile ekoturizmin geliştirilmesi konusundaki görüş ve önerileri öğrenilmiştir. Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmı paydaşların bu önerileri çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Tablo 1: Görüşülen Turizm Paydaşlarının Listesi

Görüşülen Listesi		
No	Cinsiyet	Meslek
G-1	Erkek	Köylü /STK Temsilcisi
G-2	Erkek	Köylü
G-3	Erkek	STK Temsilcisi
G-4	Kadın	STK temsilcisi
G-5	Erkek	Kamu Personeli
G-6	Erkek	Köylü
G-7	Erkek	Köylü
G-8	Erkek	Turizm Rehberi/STK Temsilcisi
G-9	Erkek	Kamu Personeli
G-10	Erkek	Kamu Personeli
G-11	Kadın	STK Temsilcisi/Turizmci
G-12	Kadın	Kamu Personeli

G-13	Erkek	Köylü
G-14	Erkek	Köylü
G-15	Kadın	Turizmci
G-16	Kadın	STK Temsilcisi/Turizmci
G-17	Erkek	Kamu Personeli
G-18	Erkek	Turizm Rehberi
G-19	Kadın	Turizm Rehberi
G-20	Erkek	Turizm Rehberi
G-21	Kadın	Turizm Rehberi
G-22	Erkek	Turizm Rehberi
G-23	Erkek	Turizmci
G-24	Kadın	STK Temsilcisi

3. Kuşadası ve Ekoturizm Potansiyeli

Bu bölümde ilk olarak öncelikle Kuşadası hakkında kısaca bilgi vermek ve ilçenin turizmini genel olarak değerlendirmek üzere Kuşadası özelinde resmi istatistikler ve görüşmelerin yapıldığı paydaşlardan aktarılan bazı veriler ortaya konulacaktır. Daha sonra ise proje kapsamında belirlenen rotalar çerçevesinde ekoturizm güzergâhları değerlendirilecektir. Çalışmanın bu kısmında hem daha önceden yapılmış çalışmalardan elde edilen ikincil veriler kullanılacak hem de sahada yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilecektir.

3.1. Kuşadası İlçesi ve İlçe Turizminin Genel Durumu

Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biri olan Kuşadası, Aydın iline bağlı, il merkezine 71 km uzaklıkta bulunan Ege denizi kıyısında bir kitle turizmi merkezidir (T.C. Kuşadası Belediyesi, 2019). Ayrıca Türkiye'nin üçüncü büyük anakenti olan İzmir il merkezine 95 km uzaklıkta olup, çevresinde önemli turizm merkezleri bulunmaktadır (GEKA, 2017:14). 2018 yılı itibariyle ilçenin nüfusu 113.580 kişidir (TÜİK, 2019). İlçenin nüfusu yaz aylarında 1.000.000. kişiye kadar ulaşmakta olup yaz döneminde ortalama 800.000 kişi kadardır (GEKA, 2017: 13-14).

İlçe ekonomisinin merkezinde turizm yer almakla birlikte, nüfusun %27'si tarım %6'sı da sanayi sektöründe çalışmaktadır. Yaklaşık 40 km uzunluğunda bir sahil şeridinde sahip olan ilçede liman ve marinanın bulunması ilçedeki kitle turizmini daha da güçlendirmektedir. İlçede halen önemli seviyede tarımsal faaliyetin bulunması ekoturizm ve tarımsal turizm gibi alternatif turizm modellerinin geliştirilmesi açısından önemli fırsatlar barındırmaktadır. Bölgedeki tarımsal üretimin başında zeytin gelmekle birlikte şeftali, incir, üzüm ve narenciye de önemli tarımsal ürünlerdir (GEKA, 2017: 15).

Kuşadası'nın tarihi geçmişine bakıldığında oldukça zengin bir uygarlık birikimine sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar kentin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmese de Efes'e bağlı olarak "Neopolis" adıyla İyonlar tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Tarihsel süreçte birçok medeniyetin ev sahipliği yapması nedeniyle büyük bir kültürel ve tarihi birikime sahip olan Kuşadası yılın neredeyse tamamında birçok farklı turizm türünü aynı anda uygulama imkânına sahiptir. Antik çağlarda Anadolu'nun Akdeniz'e açılan önemli limanlarından biri olan Kuşadası'na Lidyalılar, Persler, Makedonyalı Büyük İskender, Roma, Bizans, Venedikliler, Cenevizliler ve Türkler hâkimiyet kurmuşlardır (GEKA, 2017: 20-23).

Günümüzde konaklama olanakları açısından oldukça gelişmiş olan Kuşadası'nda; Kültür ve Turizm Bakanlığı Belgeli, 2 adet tatil köyü, 10 adet 5 yıldızlı, 24 adet 4 yıldızlı, 11 adet 3 yıldızlı, 5 adet 2 yıldızlı, 3 adet apart otel, 1 adet butik otel, 2 adet özel konaklama tesisi bulunmaktadır. Bakanlık belgeli tesislerin toplam oda sayısı 11.601, yatak sayısı 24.086'dır.

Belediye belgeli tesislerde dikkate alındığında, ilçenin toplam yatak kapasitesi 40.000'e yaklaşmaktadır (KUTO, 2019).

Sahip olduğu 20 adet mavi bayraklı kumsalı (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019) ile Türkiye'deki deniz kum güneş turizminin önemli merkezlerinden biri olan Kuşadası'ndaki söz konusu plajların hemen hepsi G3'ün belirttiği üzere özel oteller tarafından işletilmektedir. Ayrıca sahip olduğu limanı ile Türkiye'nin en önemli kruvaziyer turizmi merkezlerinden olan Kuşadası, her ne kadar gerek uluslararası siyasal konjonktür, gerekse uygulanan ulusal politikalarından kaynaklı olarak ciddi bir kan kaybına uğrasa da 2017 yılında 126 kruvaziyer gemisi ve 119.884 yolcu ile bu turizm türünden önemli gelir elde etmiştir (KUTO, 2019). İlçe ayrıca sahip olduğu marina ile önemli bir yatçılık merkezidir.

3.2. Kuşadası'nda Ekoturizm Güzergâhları

Kuşadası sahip olduğu Milli Park ve bu parkın sınırları dışında da var olan zengin flora ve faunasıyla ekoturizm açısından önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Çelik ve Şat (2018) yayımladıkları çalışmalarında Kuşadası sınırları içinde 83 önemli bitki türü ve 16 anıt niteliğinde ağaç olduğunu vurgulamışlardır. Önemli bir kısmı Kuşadası sınırları içinde kalan "Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı" bile tek başına ekoturizm faaliyetlerinin motoru olabilecek bir zenginlik kaynağıdır. Bu milli park; Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar kıyılarda yayılım gösteren neredeyse tüm bitkilerin doğal olarak bir arada görüldüğü botanik bahçesi, yırtıcı kuşları ve vahşi hayvanlarıyla bir doğal kara alanı ve onu çevreleyen su altı zenginlikleri, diğer yandan da yüzlerce kuş türünü barındıran, zengin balık çeşitleriyle bir delta ve bütün bunları çevreleyen tarihi ve kültürel zenginliklere sahip bir doğa harikasıdır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2019). Söz konusu milli park sınırları içinde 6'sı sadece milli parkta 18'i sadece Türkiye'de bulunan 804 bitki türü belirlenmiştir. Ayrıca bölge 28 çeşit memeli, 42 çeşit sürüngen ve çok sayıda deniz canlısına yaşam alanı olmaktadır (GEKA, 2017:107-108).

Başta ekoturizm ve kırsal turizm olmak üzere kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşleri ve bisiklet turları gibi faaliyetleri de içeren rotalar (GEKA, 2017:60-114) Kuşadası Belediyesi tarafından kâğıt üzerinde oluşturulmuş olmakla beraber bunlar henüz hayata geçirilememiştir. Bugün ekoturizmin hayata geçirilebilmesi için tüm bu çabaların eşgüdümlü bir şekilde, birbirini tamamlayan, destekleyen ve bütünleşik olarak yerel paydaşların da sürece dâhil edilerek yürütülmesi gerekmektedir.

Hali hazırda Kuşadası'ndaki ekoturizm faaliyetleri için temel teşkil edebilecek oldukça geniş bir güzergâh "Doğa ve Kültür Rotası" adı altında beş etaptan oluşacak şekilde Kuşadası Belediyesi tarafından planlanmış bulunmaktadır. Söz konusu etaplar;

1. Değirmendere-Efes Su Yolu: 11 km stabilize ve patika yol
2. Kiraz Yolu: 7 km asfalt, stabilize ve patika yol,
3. Yayla-Tüllüşah: 25 km asfalt, stabilize, patika ve dağ yolu,
4. Kadı Kalesi/Dekovil: 10 km asfalt, stabilize ve patika yol,
5. Zeus Yolu: 25 km stabilize yol, dağ yolu, orman yolu ve bisiklet yolu şeklinde planlanmıştır.

Sahada yapılan gözlemlerden ve hemen hemen tüm katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen genel sonuç söz konusu etaplar şeklinde oluşturulan parkurların hayata geçirilebilir olduğu ama bunların hayata geçirilmesi için fiiliyatta yeterince yol kat edilemediği şeklindedir. Öte yandan söz konusu etaplar, Kuşadası Belediyesi tarafından 2015 yılında imzalan GEKA projesi kapsamında oluşturulduğundan bu kadar kısa sürede çok büyük mesafelerin alınmasını beklemekte çok gerçekçi olmayacaktır.

Bayraklıdede'den başlayıp, Tarihi Çeşme, Roma Su Kemer, Bahçecik Gölet'i ve Yeniköy'ü içine alan yaklaşık 11 km'lik stabilize ve patika yolda oluşan "Değirmendere-Efes Su Yolu" etabı (Şekil 2); dağ yürüyüşü, bisiklete binme, botanik, foto safari ve kuş gözlemciliği gibi aktivitelerin yapılmasına oldukça uygundur. Bölgenin florası oldukça zengin olup, kızılçam ağaçları, menengiç, meşe türleri, karabaş otu lavanta, orkide çeşitleri ve dağ çileği gibi türleri barındırmaktadır. Bu etapta yer alan Yeniköy'ün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte köy, orman köyü² niteliğindedir. Bu nedenle küçükbaş yetiştiriciliği yasak olup, hayvancılık sınırlı olarak büyükbaş yetiştiriciliği şeklinde yapılmaktadır. Asıl gelir zeytincilik, bağcılık ve incir üretiminden elde edilmektedir (GEKA, 2017: 64).

Şekil 2: Etap 1 - Değirmendere-Efes Su Yolu

Kaynak: GEKA, 2017, s. 61.

Bölgedeki en önemli etaplardan olan Kiraz Yolu (şekil 3) 7 km gibi kısa bir güzergâh olmakla beraber sahip olduğu konaklama ve gastronomi imkânlarıyla öncelikle odaklanılması gereken, ekoturizm hayata geçirilirken sıklet merkezi olarak düşünülebilecek bir etap konumundadır. Bu etap Yeniköy, Bük Gölü, Çınar ve Kirazlı köylerini içine almaktadır. Özellikle,

² Bununla birlikte büyükşehir yasasından dolayı Aydın'ın büyükşehir olması nedeniyle Kuşadası'na bağlı bir mahalle konumundadır.

Kirazlı’ da yer alan 3 butik otel, 1 pansiyon ve yöresel yemeklerin tadılabildiği 8 restoran bu etabı zaten turizme çoktan dâhil etmiş durumdadır. Bu parkurda dağ yürüyüşü, bisiklete binme, botanik, foto safari, kuş gözlemciliği, folklor gösterilerini izleme, hâlihazırda yapılan kiraz festivaline katılım gibi aktivite imkânları mevcuttur. Bölgenin florası, kızılçam ağaçları, menengiç, meşe türleri, zeytin, incir, orkide çeşitleri, makilik alanlar, dağ çileği üzüm ve kiraz gibi türleri barındırmaktadır (GEKA, 2017: 64).

Şekil 3: Etap 2 - Kiraz Yolu

Kaynak: GEKA, 2017, s. 65.

Bölgede bulunan köylerden ekoturizme en yatkın alan olan Kirazlı Köyü, sahip olduğu organik tarım birikimiyle de öne çıkmaktadır. Her ne kadar G1 ve G2 yaşanan çeşitli sorunlardan dolayı bugün sadece 4 kişinin organik tarım yaptığını belirtse de geçmişte 50 kadar hanenin organik tarımla meşgul olmasından dolayı sahip olunan birikim hem ekoturizm hem de tarımsal turizm gibi faaliyetlerin hayata geçirilmesinde ve desteklenmesinde önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Ayrıca bu köyde “Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği” adında bir STK’nın bulunması da köyün örgütlülüğü ve çevre bilinci açısından artı değer taşımaktadır. Bununla birlikte G1, köy ve çevresinde var olan birçok sorun ve olumsuzluğun hem ekolojik dengeyi hem de ekoturizmin hayata geçirilmesini zorlaştıracaklarını da vurgulamıştır. G1’e göre en büyük sorun

makilik alanların ıslahıdır. G1 “100-200 dönüm kadar makilik alanın zeytinliğe dönüştürüldüğü bu süreçte doğal yaşamın zayıfladığını...” vurgulamıştır. G3’de benzer soruna dikkati çekip “makiliklerin yok olması domuzların doğal yaşam alanlarının yok olması demek, bundan dolayı tarım alanları ve kent merkezleri domuzların istilasına uğruyor...” şeklinde son dönemde Kuşadası merkezde yaşanan yaban domuzlarının kent merkezine inmesi sorununun aslında ekolojik dengenin bozulmasıyla alakalı olduğunu vurgulamıştır. G1, G2 ve G3 köy ve çevresindeki kaçak yapılaşmalara dikkat çekmiş olup, G1 son dönemde 300 kadar kaçak yapılaşmanın olduğunu ve bunların köyün dokusuyla uyumlu olmadığını belirtmiştir.

Tarihsel süreçte adı birkaç kez değişmiş olan Kirazlı, ilk kurulduğu yıllarda yeraltından çıkan küplerin bolluğu nedeniyle “Küplüce” olarak adlandırılmıştır. Günümüzde G2’in belirttiği üzere bu adla bir marka tescil edilmiş bulunmakla birlikte, bu marka verimli bir şekilde kullanılmaktan uzaktır.

Günümüzde dünyada sadece Kirazlı ve komşu köy olan Gökçealan köylerinde yetişen ve sofralık üzüm olarak tüketilen ‘Osmancık üzümü’ (GEKA, 2017: 71) ekolojik turizm açısından önemli bir ürün olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte G1 ve G2’ye göre ekonomik nedenlerle üreticiler bu üzümü üretmekten vazgeçmektedirler.

Bölgedeki en uzun parkurlardan biri olan Yayla Tüllüşah etabı (şekil 4) 25 km’lik bir yürüyüş güzergâhına sahiptir. Oldukça uzun olmasına rağmen Kirazlı Köyü ile birlikte bölgedeki en aktif turizm köyü olan Yaylaköyü içinde barındıran bu parkurda; seyir terası, Kermen Dede Türbesi, Kirazlı Gölet’i, Asar Kalesi, Değirmendere Seyir Terası, Tarihi Rum Değirmeni, Saz Değirmeni, Tüllüşah Vadisi ve anıt ağaçlar bulunmaktadır. Özellikle Yaylaköy kahvaltı kültürü ile ön plana çıkan alanların başında gelmektedir. G6 köyde hali hazırda 22 esnafın turistlere yönelik ürün ve hizmetler sunduğunu belirtmiştir. Karayolu üzerinde bu köyde daha çok yöre yemekleri olan gözleme, keşkek ve yuvarlama sunulmaktadır.

Yaylaköy’deki sorunların başında çarpık yapılaşma ile üreticilerin tarımdan elde ettikleri gelirlerin her geçen gün düşmesi gelmektedir. Köylüler bir kooperatif çatısı altında örgütlenmemiş olmakla birlikte Kuşadası Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi (KUŞAKK) bünyesi altında çalışmayı planlamaktadırlar. G6, 2020 yılı için Yaylaköy’de bir börek ve Kuşadası’nın önümüzdeki dönemde sembollerinden biri olması planlanan “Tüllüşah” festivali yapılmasının planlandığını vurgulamıştır. Soyu tükenme aşamasına gelen endemik türlerden olan “Tüllüşah”ın (şekil 5) en çok görüldüğü yerlerin başında Yaylaköy gelmektedir.

Şekil 4: Etap3 – Yayla Tüllüşah

Kaynak: GEKA, 2017, s. 65.

Şekil 5: Tüllüşah

Kaynak: KuşadasıLive, Erişim: 04.09.2019.

<https://kusadasilive.com/flora-fauna/tullusah>

10 km yürüyüş parkuruna sahip olan Kadı Kalesi etabı (Şekil 6), ekoturizm ile kültür turizminin birleştiği önemli bir güzergâhtır. Kadı Kalesi etabı; Yaylaköy'den başlayıp, Soğucak Türbesi ve Roma dönemi mezarları, Kadı Kalesi (Anaia Antik Kenti), Zeytinyağı Müzesi (Oleatrium), Değirmen Çiftliği ve Caferli Köyünü içine alıp Davutlara kadar uzanmaktadır. Oldukça zengin bir flora ve faunaya sahip olan bu parkurda kızılcık, zeytin, makilik, orkide çeşitleri, menengiç, meşe türleri ve dağ çileği ön plana çıkmaktadır. Bu parkurda özellikle dağ yürüyüşü, bisiklet, botanik, foto safari, arkeolojik alan gözlemi, gastronomi, yaban hayat ve kuş gözlemi gibi faaliyetler çok kolaylıkla yapılabilir (GEKA, 2017: 79).

Şekil 6: Etap 4 - Kadı Kalesi

Kaynak: GEKA, 2017, s. 79.

G3, G13, G14 ve G16 ile yapılan görüşmelerden Caferli Köyünün, Kirazlı ve Yaylaköy kadar turizme sıcak bakmadığı sonucuna ulaşılmakla beraber, bu köyde hâlihazırda konaklama hizmeti sunan bir butik otel ile kahvaltı sunan bir işletmenin bulunması ekoturizmin geliştirilmesi için büyük önem taşımaktadır. Hâlihazırda 17-18 hanede 110 kişinin devamlı yaşadığı Caferli Köyünde, maddi güçlerinin el vermesi durumunda evlerini pansiyona çevirip işletmek isteyen bireyler bulunmakla birlikte, yerli turistlere alkol satışının yapılmasına karşı çıkılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen Yaylaköy' ün dışında Soğucak Köyünü de içine alan bu parkurda Soğucak Köyü ve civarında G7'nin belirttiği üzere yaklaşık 10.000 yazlık vardır. Söz konusu bu yapılaşma maalesef ekoturizm planlaması için ciddi bir olumsuzluk getirmektedir. Tarihi geçmişi Bizans döneminde kadar uzanan bu köyde tütün, buğday, pamuk, incir, zeytin ve fıstık çamı yetiştirilmektedir (GEKA, 2017: 81). Bununla birlikte günümüzde özellikle sahil bandı yapılaşma yüzünden tarımdan büyük oranda kopmuş bulunmaktadır. G7'nin belirttiği üzere 200 haneli köyün 45-50 kadar hanesi halen tarımdan geçinmekle birlikte, girdi maliyetlerindeki yükseliş dolayısıyla tarımsal üretim son dönemde iyice düşmüştür. Bugün üreticiler köyün dağlık kısımlarında zeytin üretimine odaklanırken ovada daha çok şeftali üretmektedirler. Üreticiler ürünlerinin büyük bir kısmını köy ve civarında bulunan yazlıklara satmaktadırlar. Öte yandan G3 bu köyü *"bu köyde mevcut şartlarda tarımla geçinen nüfusu korumak mümkün değil"* şeklinde değerlendirirken; G7 ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle köylülerin arazilerini peyder peyder elden çıkardığını belirtmiş ve arazilerini satan köylülerin başta turizm olmak üzere hizmet sektöründe çalıştığını vurgulamıştır.

Bu güzergâhta bulunan Kadı Kalesi (Anaia Antik Kenti- şekil 7) mevcut parkurun kültür turizmiyle birlikte bütünleşmiş bir şekilde çok daha zengin bir içeriğe sahip olmasına olanak tanımaktadır. Hacı Feyzullah Mahallesi Kadı Kalesi mevkiinde yer alan kale, günümüzde yazlıklar arasına sıkışıp kalan bir yerde bulunmaktadır. 2001 yılında kazılara başlanan, tarihte Ege deniz ticaretinde önemli bir rol oynayan bu alanın; Kalkolitik Çağdan, Bizans'a kadar çok geniş bir zaman aralığında zengin buluntu vermesi nedeniyle Batı Anadolu arkeolojisi için önemli bir merkez konumunda olduğu değerlendirilmektedir (Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği, 2019).

Şekil 7: Kadı Kalesi

Kaynak: Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği.

Bu güzergâhta yer alan Değirmen Çiftliği (şekil 8), bölgedeki en önemli ekoturizm ve tarım kompleksi olarak dikkatleri çekmektedir. 2.000 dekarlık bir arazide konumlanan işletmede, büyük çoğunluğu zeytin olmak üzere üzüm, şeftali, erik, kayısı, nar, böğürtlen ve narenciye gibi Ege Bölgesi'ne ait organik meyve ve sebze çeşitleri yetiştirilmektedir. Ayrıca bu alan içerisinde 2011 yılında "Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi" açılmıştır (Değirmen Çiftlik, 2019). Birlikte düşünüldüğünde sadece ekoturizm açısından değil kültür turizmi açısından da önemli bir destinasyon olarak dikkati çekmektedir.

Şekil 8: Değirmen Çiftliği

Kaynak: Değirmen Çiftlik.

Son olarak bu etapta yer alan Davutlar Mahallesi, halen sakin köy yaşamının devam ettiği 12.000 kişilik bir yerleşim olmakla birlikte, yazları sahilde bulunan sitelerin dolmasıyla nüfusu 90.000 kişiye kadar ulaşabilmektedir. Davutlardaki güzel kumsallarla buluşan bu etap ekoturizm ile deniz kum güneş dâhil birçok turizm modelinin aynı anda yaşayabileceği bir rota konumundadır.

Bu bölümde incelenecek son etap olan Zeus Yolu (şekil 9) 25 km. uzunluğunda bir yürüyüş güzergâhına sahip olup; Davutlarda termal kaplıcalar, Kayabaşı Mevkii, Fındıklı Kale, Kurşunlu Manastırı, Panionion, Zeus Mağarası, Güzelçamlı Plajı ve Milli Park gibi, doğal, tarihi ve kültürel değerleri barındırmaktadır.

Milli Park dolayısıyla en zengin floraya sahip olan bu parkurda kızılçam, zeytin, sandal, Anadolu kestanesi, ıhlamur, maki, karaçam, defne, orkide, kara selvi, erguvan, meşe, akçaağaç, çınar, zakkum, hanımeli, kavak, incir, ahlat, böğürtlen, yasemin, keçiboynuzu, katırtırnağı, dişbudak, alıç, menengiç, sumak, karaağaç, funda, eğrelti otu, ölmezçiçeği, kıyı sarmısağı, tüylü çan çiçeği, nakil çiçeği gibi Milli Parka özgü türler yer almaktadır (GEKA, 2017: 92).

Bu etapta yer alan Güzelçamlı'da otel, pansiyon, kamping alanları gibi birçok konaklama imkânı bulunmakta ayrıca dağ yürüyüşü, bisiklet, botanik, foto safari, arkeolojik alan gözlemi, kaplıca, kamp, yaban hayatı gözleme, yüzme ve yamaç paraşütü gibi birçok faaliyet yapılabilmektedir.

Şekil 9: Etap 5 – Zeus Yolu

Kaynak: GEKA, 2017, s.91.

4. Kuşadası'nın Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde görüşmelerde elde edilen bulgulardan yola çıkarak bir GZFT analizi yapılmaktadır. Günümüzde, kurumların, firmaların, sektörlerin uzun dönemli yaşamsal ve stratejik karar alma süreçlerinde yararlandığı analiz yöntemlerinden biri olan GZFT analizi, birçok sahada kullanılmakla beraber özellikle büyük işletmelerde ve/veya sektörlerde yönetim ve pazarlama süreçlerinde kullanılmaktadır. Herhangi bir sektördeki, kurumdaki veya firmadaki çevresel şartları anlamak, planlamadaki ana konuların başında gelmektedir (Hill & Westbrook, 1997). 1960'lı yıllardan beri stratejik karar vermede çok boyutlu bir araç olarak (Seth, 2015: 6) oldukça fazla kullanılan ve nitel araştırmalara dayanan klasik GZFT analizi zaman zaman yanlış kararlar verilmesine neden olabildiği için eleştiri de almıştır (Phadermroda, Crowdera, & Wills, 2016: 194; Coman & Ronen, 2009: 5678). En temel düzeyde, GZFT analizi incelenen kuruluşun, sektörün, olgunun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini (içsel faktörler) belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir yöntemidir.

Kuşadası'ndaki turizm paydaşlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler sonucunda oluşturulan GZFT analizi tablosu incelendiğinde (Tablo 2), bölgenin ekoturizm açısından oldukça güçlü bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ekoturizmin gelişmesini

zorlaştıracak birçok zayıflık da bulunmaktadır. Söz konusu zayıf yanların en azından bir kısmı eğer doğru politikalar uygulanabilirse kısa, orta ve uzun vadede çözülebilecek sorunlar olup, bölgenin kalkınmasına ve bu süreçte ekosistemin korunmasına katkı verebilecek konulardır.

Tablo 2: Kuşadası'nın Ekoturizm Potansiyelinin GZFT Analizi

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
<ul style="list-style-type: none"> Bölgenin sahip olduğu zengin flora ve fauna, Ekoturizm hizmetlerini aktif olarak veren bir kitlenin varlığı, Bazı köylerde sinema gösterimi gibi düzenli yapılan sanatsal faaliyetler, Köylerde yapılan ve yapılması planlanan festivaller, Aktif çalışan kooperatiflerin varlığı, Turizm ve çevrenin korunması konusunda köylülerin önemli bir kısmında var olan yüksek bilinç düzeyi, Kuşadası'nın sembollerinden biri haline gelen Tüllüşah bitkisi, Kruvaziyer limanı, İzmir Havalimanına ulaşım kolaylığı, Kuşadası'nda doğa yürüyüşlerine katılan ve bu konuda tecrübeli olan rehberlerin varlığı, Hali hazırda sınırlı olsa organik tarım yapan üreticilerin varlığı, Kuşadası'nda turizm ve otelcilik okullarının varlığı, Efes, Meryem Ana Kilisesi, Artemis, Didim, Milet, Priene'ye olan yakınlık nedeniyle gelişmiş bir kültür turizminin varlığı. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgeye has tarımsal ürünlerin yeterince gelir getirmediği için üretiminin terk edilmesi, Üreticilerin ve kooperatiflerin pazarlama becerilerinin olmaması, Finansal yetersizlikler, Bazı kooperatiflerde yaşanan iç çekişmeler ve güvensizlikler, Bazı köylerde ve kent merkezinde aşırı ve doğal dokuyla uyumlu olmayan yapılaşma, Köylülerin en azından bir kısmı arasında var olan güvensizlik, Bazı köylerde bir kooperatifin bulunmayışı, Botanik parkın olmayışı, Milli Parkta çok dilli bilgilendirme panolarının bulunmayışı, Birimler arasında eşgüdüm eksikliği, Kuşadası çevresindeki mevcut rotaların tabelalarının bulunmayışı, Kuşadası'ndaki otellerin altyapı, donanım ve izolasyon eksikliği, Kuşadası ve Aydın'da çöplerin geri dönüşümde değerlendirecek tesislerin olmayışı, Kuşadası'nda ve köyler arasında bisiklet ulaşımına uygun yolların bulunmayışı, Bu bölgeye ait yeterince çeşitte hediyelik ürün bulunmayışı,
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Dünyada ekoturizm gibi alternatif turizm türlerine olan talep artışı, Sosyal medyanın turizmin tanıtılmasındaki artan gücü ve önemi, Bilişim teknolojilerindeki ve Coğrafi Bilgi Sistemlerindeki gelişmeler, Dünyada son dönemde gelişen ve akıllı telefonlarda turistlere rotalar hakkında çok dilli bilgi veren uygulamalar, Ekoturizme yönelmek isteyen fakat maddi yetersizlikler yüzünden şimdilik uzak duran bir kitlenin varlığı, 	<ul style="list-style-type: none"> Makilik alanların kesilip çam ağaçlarının dikilmesi sonucu ekolojik dengenin bozulması, Tarımsal gelir eksikliği yüzünden tarlaların ufak ufak satılması, Birçok köyde doğal dokuyla uyumlu olmayan malzemeler kullanılarak betonarme binaların yapılması, Makilik alanlarda yer alan delice zeytinlerinin aşılınması sonucunda makilik alanların kaybolması ve buralardaki yaban hayatın ve türlerin tehlikeye girmesi, Kuşadası'nın ekosistemine ait olmayan bitki ve ağaçların dikilmesi, Köylerde kaçak yapılaşmanın artması, Olumsuz ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle gençlerin köyleri terk etmesi

Kısa vadede ortadan kaldırılabilir zayıflıkların başında, Milli Parkta çok dilli bilgilendirme panolarının eksikliği gelmektedir. Yüksek bir maliyet olmadan konunun uzmanları ve rehberlerin desteğiyle bu panolar hazırlanabilir. Bazı köylerde kooperatiflerin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak dikkati çekmektedir. Bununla birlikte bu sorun yerel yönetimlerin ve STK'ların da desteği ve öncülüğü sonucunda yapılacak fizibilite çalışmaları neticesinde elde edilen sonuçlara göre yeni bir kooperatifin kurulması ve/veya bölgede faaliyet gösteren mevcut kooperatiflere üye olunmak suretiyle çözülebilir. Üreticilerin ve kooperatiflerin pazarlama becerilerinin zayıflığı konusu üyelere ve kooperatif yöneticilerine eğitimler düzenlenerek ve/veya kooperatiflerde pazarlama finans ve yönetim konularında daimi uzman personeller çalıştırılarak çözülebilir. Bu personellerin köylerden çıkmış yüksek eğitim alan gençlerden sağlanması konusunda politikalar ve teşvikler de orta uzun vadede geliştirilebilir. Görüşmeler esnasında birçok paydaşın vurguladığı birimler arasında eşgüdüm eksikliği ve başta köylüler olmak üzere olası birçok paydaş arasında var olan güven sorunu özellikle yerel yönetim ve mülki idarenin teşviki ve liderliği ile çözülebilir.

Orta uzun vadede ekosistemi maksimum korumayı ve ekoturizmi önceleyerek yapılacak imar planlarıyla gerek kent merkezinde, gerekse bu çalışmanın konusunu oluşturan güzergâhlardaki çarpık yapılaşmanın durdurulması sağlanabilir. Tarımsal üreticilerin desteklenmesi ekoturizm dışında tarımsal turizm (agroturizm) gibi alternatif turizm modellerinin seçilecek köylerde teşvik edilmesi kırsal alanların ve buralardaki ekosistemin korunmasına katkı verebilecektir.

Bölgede ekoturizmin gelişmesi için sahip olunan güçlü yanlara odaklanılıp, bunların turizmde sürdürülebilirliği önceleyerek geliştirilmesi ve/veya desteklenmesi de gerekmektedir. Bu bağlamda kâğıt üzerinde belirlenmiş olan bisiklet ve yürüyüş güzergâhlarının hayata geçirilmesi, köylerde ekoturizm amacıyla kullanılabilir bazı atıl evlerin gerekli onarımlardan geçirilerek pansiyonlara dönüştürülmesi önem taşımaktadır. Hem köylerde yapılan festivallerin desteklenmesi ve sponsorlar bulunması amacıyla hem de bu festivallerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması konusunda paydaşların işbirliğine gitmesi Kuşadası'ndaki ekoturizmin gelişimine ve tanınırlığına hizmet edecektir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen önemli bir sonuç da farklı çıkar grupları tarafından makilik alanların tahrip edildiğidir. Bunların başında makilik alanlara çam ağaçları dikilerek veya delice zeytinlerinin ıslah edilmesi sürecinde zeytin ağaçları çevresindeki makiliklerin tahrip edilmesi gelmektedir. Bu konularda çevreyle ilgili STK'ların daha fazla hassasiyet göstererek toplumsal bilinci arttırmaya odaklanmaları gerekmektedir. Bu amaçla yerel yönetimlerin ve diğer paydaşların da desteğinin alınması bir toplumsal uzlaşa ve farkındalığın yaratılması gerekmektedir. Olumsuz ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle gençlerin köyleri terk etmesi önemli sorunlardan biri olarak dikkati çekmektedir. Çünkü bu eğilim değişmezse kırsal alanlardaki üretici nüfus hızla azalmaya devam edecektir. G24 görüşmeler esnasında bu konuya tarımsal üretim dışında çok daha geniş bir perspektiften dikkat çekmiştir. “*Üniversite okuyan gençler tarım üretiminden kopuyor. Hanım kızlarımız el işlerini bilmiyor; sadece daha büyük kadınlar bu üretimleri yapıyor.*” Benzer soruna G15 de Kirazlı Köyü özelinde farklı bir boyuttan dikkat çekmiştir. “*... 11-18 yaş arası gençlik asıl boşta olan onlar! Anne babalar şunu yapıyorlar: Biz bağ bahçe işlerine çok gittik; çok yorulduk; çocuklarımızı götürmeyeceğiz... Çocuklar evde ellerinde bir cep telefonu, ne bir şey üretiyorlar, ne bir kitap okuyorlar. Dizilerle televizyon içinde harmanlanıyorlar. Hayal âlemine sürükleniyorlar ve çok genç yaşta evleniyorlar. 17-18 yaşlarında kızlar kaçarak evleniyor.*” Bu sorunun çözülmesi noktasında hem örgün eğitimin, hem de meslek kurslarının doğru bir şekilde planlanıp hayata geçirilmesi önemli katkılar sağlayabilir.

Son olarak fırsatlar grubunda bulunan, dünyada ekoturizm gibi alternatif turizm türlerine olan talep artışı konusu, eğer gerekli altyapı yatırımları sağlanırsa Kuşadası'nda ekoturizmin gelişmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca içinde bulunduğumuz bilgi çağında bilişim teknolojilerindeki ve Coğrafi Bilgi Sistemlerindeki gelişmeler ve son dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlayan

akıllı telefonlardan turistlere rotalar hakkında çok dilli bilgi veren uygulamalar Kuşadası'ndaki ekoturizmin gelişmesine ve tanıtılmasına hizmet edecektir.

Sonuç ve Öneriler

Özellikle deniz, kum, güneş turizmi başta olmak üzere kültür ve kruvaziyer turizmiyle ön plana çıkan Kuşadası, ekosisteminde sürekli artan tahribata rağmen önemli bir ekoturizm merkezi olma potansiyeline sahiptir. Bugün Kuşadası ve köyleri sahip olduğu peyzajı ve ekosistemi ile botanik gezileri, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları, fotoğraf çekimi, böcek ve hayvanları inceleme, kuş gözlemciliği, piknik, koşu vb. aktiviteler açısından ön plana çıkmaktadır.

Birçok canlı türüne ev sahipliği yapan Milli Park sınırları içinde 6'sı sadece Milli Parkta, 18'i sadece Türkiye'de bulunan 804 bitki türü belirlenmiştir. Ayrıca bölge 28 çeşit memeli, 42 çeşit sürüngen ve çok sayıda deniz canlısına yaşam alanı olmaktadır. Sahip olduğu bu çeşitlilik nedeniyle Milli Park bile tek başına bölgenin uluslararası düzeyde bir ekoturizm destinasyonu olması için yeterlidir.

Bugün geline nokta Kuşadası, çalışmada ana hatlarıyla özetlenen iktisadi ve ekolojik yapısıyla ekoturizmin gelişmesi için ideal bir destinasyondur. Bunula birlikte her şeyden önce yerel yönetimlerin uzun vadeli olarak doğru bir şekilde rehberlik yapması ve destek vermesi ile iktisadi ve ekolojik olarak sürdürülebilir turizm faaliyetleri hayata geçirilebilir. Bu bağlamda başta ekoturizm olmak üzere tarımsal turizm ile birlikte üreticilere tarım dışı ancak tarımsal üretim ve kırsal alanlarla bağlantılı ek gelirler yaratılması önem taşımaktadır. GEKA projesi kapsamında ekoturizme yönelik beş etaptan oluşan yürüyüş ve bisiklet parkurlarının fizibiliteyi yapıp kâğıt üstünde oluşturulmuş fakat hayata geçirilememiştir. Bu çalışma söz konusu etaplara sadık kalmakla beraber sahada paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde Kirazlı ve Yaylaköy'leri pilot uygulama olarak ele almayı ve peyderpey yapılacak yatırım ve teşviklerle ekoturizmin kısa orta vadede planlanmış tüm güzergâhlarda hayata geçirilmesini önermektedir. Bu bağlamda Kuşadası'nda ekoturizmin geliştirilmesi için yapılması gerekenler;

– Koruma kullanma dengesinin çok dikkatli gözetilerek ekolojik dengenin en üst seviyede korunması hedeflenmelidir.

– Bölgedeki ekosistemin temelini oluşturan makilik alanlar mutlak suretle korunmalıdır.

– Orman yangınları olan yerlerin mutlak suretle imara kapatılması gereklidir.

– Bölgede yapılacak ağaçlandırma faaliyetlerinde coğrafya ve ekosistem dikkate alınmalıdır.

– Ekosistemin korunması konusunda Kuşadası'ndaki bilinç düzeyini arttırmak için gerek okullar, gerekse sosyal medya üzerinden eğitim verilmelidir. Bu konuda kaymakamlık, belediye, muhtarlar, öğretmenler, sendikalar, siyasal partiler ve din adamları gibi toplumda ön planda olan tüm paydaşlardan destek alınmalıdır. Öncelikle bu paydaşların çevre bilinci artırılmalı daha sonrada bu paydaşlar aracılığıyla tüm Kuşadası'na ulaşılması hedeflenmelidir.

– Başta gençler olmak üzere köyde yaşayan bireylerin katı atıkların saklanması ve geri dönüşüm konusunda bilinçlendirilmeleri gereklidir.

– Tarım alanlarındaki kaçak yapılaşma ile mücadele edilmelidir.

– Köylülerin tarımsal üretimden para kazanmalarını sağlayacak politikalar ve örgütlenmeler hayata geçirilmelidir. Bu çerçevede ekoturizmle paralel bir şekilde her iki köyde de tarımsal turizm (agroturizm) faaliyetleri desteklenebilir.

– Bağ bozumu, ev şarabı üretimi, zeytin toplama zamanı gibi dönemlerde tarımsal turizm öne çıkarılabilir.

– Köylüler arasında var olan gruplaşma ve zayıf işbirliği kültürü önemli bir sorun oluşturmaktadır. Yapılacak bilgilendirme toplantılarında öncelikli olarak yerel yönetimler ve STK’lar bu sorunun çözülmesine odaklanmalıdır.

– Yapılan görüşmelerde kooperatifçiliğin yasal mevzuatı ve nasıl işlediği konusunda bilgi düzeyinin çok yetersiz olduğu görülmüştür. Bu nedenle kooperatifçilikle ilgili başta köylüler olmak üzere tüm paydaşlara bilgi verilmelidir.

– Köylerde üretilen ürünlerin satışı ve pazarlanması profesyonellik gerektirdiğinde hali hazırda aktif olan kadın kooperatifi KUŞAKK ile işbirliğine gidilebilir.

– Köyde üretilen ürünlerin pazarlanması konusunda ürünlerin temizliği ve ambalajı konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda büyük paketlerin yanı sıra özellikle küçük ambalajlarda ürünler satışa sunulmalıdır.

– Ürünlerin internet üzerinde pazarlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

– Kirazlı Köyünde var olan “Küplüce” markası canlandırılarak bu ürünlerin pazarlanmasında kullanılabilir.

– Özellikle hediyeelik ürünler başta olmak üzere üretilen tüm ürünlerde yöreye özgü motiflerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

– Özellikle çocuklara ve gençlere verilecek eğitim ve kurslarla köylerde yaşayanlara el sanatları, mutfak sanatları, seramik üretimi, halı dokumacılığı vb. beceriler kazandırılabilir.

– Oldukça azalmış olan hayvancılığın tekrardan canlandırılması sağlanmalıdır.

– Kirazlı Köyünde son dönemde azalmış olan organik tarım tekrardan teşvik edilmelidir.

– Bölgede var olan aromatik bitkilerden yararlanma konusunda üniversiteden destek alınmalıdır.

– Köylerde pansiyon işletmeciliğinin geliştirilmesi için çeşitli projelerden fon sağlanması amacıyla yerel yönetimler proje yazımı gibi alanlarda danışmanlık hizmeti verebilir.

– Başta pansiyon işletmeciler olmak üzere turizme katılacak tüm paydaşlara temel işletmecilik ve sağlamlama (sanitasyon) eğitimleri verilmelidir.

– Oluşturulmuş rotalar içinde ekoturizm alanlarının nasıl kullanılacağını anlatan eğitimler verilmelidir.

– Köylerin girişlerine köyler hakkında çok dilli tanıtıcı tabelalar yapılmalıdır.

– Kirazlı Köyünün girişine ahşap bir tak yapılabilir.

– Kirazlı Köyünde kiraz festivali yapmakla birlikte kiraz çiçeği festivali de düzenlenebilir.

– Yaylaköy’de “Tüllüşah” ve börek festivalleri düzenlenebilir.

– Turistlerin ilgisini çekecek şekilde ritüellerle sabun yapılabilir. Bu bağlamda zeytin/zeytinyağı ile ilgili bir sabun yapma festivali düzenlenebilir.

– Özellikle köylerdeki esnafa yönelik ekoturizm eğitim programları yapılmalıdır.

– Ağaçların çiçeklenme dönemlerinde foto-safari programları düzenlenebilir.

– Kirazlı Köyünde aktif olarak folklor gösterileri düzenleyen ekip, turizmin yoğun olduğu dönemlerde gösteriler sergileyebilir.

– Bölgenin tanıtımı için film ve/veya dizi prodüksiyonları yapılabilir.

- Oluşturulmuş olan yürüyüş rotalarının tabelalandırılmaları tamamlanmalıdır.
 - Yürüyüş rotalarının tanıtımı ve pazarlanması konusunda sürece acenteler ve tur operatörleri dâhil edilmelidir.
 - Paydaşlar arasında var olan güven ve eşgüdüm sorunu ivedilikle çözülmelidir. Bu konuda yerel yönetimler ve/veya STK'lar inisiyatif almalıdır.
 - Kuşadası merkezden kırsala doğru bir ters göç teşvik edilebilir. Bu çerçevede köylerde okullar açılmalıdır. Ayrıca tarımsal üretime katılmaları koşuluyla köylerde yaşayanlara kent merkezlerine indikleri zaman ücretsiz veya indirimli toplu taşıma hizmetleri sunulabilir.
 - Orta uzun vadede Kuşadası'na bir botanik parkın kurulması konusunda fizibilite çalışması yapılmalıdır.
 - Oluşturulmuş rotalar hakkında detaylı bir bilgi veren GPS tabanlı bir uygulama hazırlanarak bölgeye gelmek isteyen münferit ekoturistlere internet üzerinden ulaşılmalıdır. Bu uygulamayla bölgenin flora faunası ile turizm hizmeti alınabilecek yerler, rehberler hakkındaki bilgiler ve tanıtım da sağlanmalıdır.
 - Oluşturulmuş rotalar içinde ekoturizm alanlarının nasıl kullanılacağını anlatan eğitimler verilmelidir.
 - Sosyal medyada varlık gösterip pazarlama çalışmaları için bu mecrada kullanılmalıdır.
- Sahada yapılan görüşmeler çerçevesinde ortaya çıkan bu önerilerin önceliklendirilerek hayata geçirilmesi konusunda yereldeki paydaşlarla toplantılar yapılmalıdır. Bu toplantılarda ortaya çıkacak uzlaşma çerçevesinde planlamada nasıl bir yol çizileceğine karar verilmesi bölgedeki ekoturizmin sahiplenilmesinde ve başarılı bir şekilde hayat geçirilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aytuğ, H. K. (2011). Avrupa Birliği Ülkelerinde Tarımsal Turizm Uygulamaları ve Türkiye'de Gelişme Potansiyeli: Yeşilköy Örneği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bal, H. (2014). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Coman, A., & Ronen, B. (2009). Focused SWOT: Diagnosing Critical Strengths and Weaknesses. *International Journal of Production Research*, 40(20), 5677-5689.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Wanhill, S., & Gilbert, D. (2008). *Tourism: Principles and Practice* (Fourth Edition b.). Harlow: Pearson.
- Çelik, A., & Şat, H. C. (2018). *Kuşadası'nın Önemli Bitkileri ve Anıt Ağaçları*. İzmir: Printer Ofset.
- Değirmen Çiftlik. (2019). 15.09.2019 tarihinde Değirmen Çiftlik: <http://www.degirmenltd.com/tr/hakkimizda> adresinden alındı
- Digance, J. (2006). Religious and Secular Pilgrimage Journeys Redolent with Meaning. D. J. Timothy, & D. H. Olsen içinde, *Tourism, Religion and Spiritual Journeys* (s. 36-48). New York: Routledge.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2019). *Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı*. 08.09.2019. tarihinde <http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1> adresinden alındı

- Fennell, D. (2008). *Ecotourism*. New York: Routledge.
- Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. (2018). *Tourism Principles and Practice* (Sixth Edition b.). Harlow, UK: Pearson.
- GEKA. (2017). *Kuşadası Tarih Kültür ve Doğa Rotaları*. Türkiye Cumhuriyeti Güney Ege Kalkınma Ajansı. Aydın: Kuşadası Belediyesi.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Felsefe-Yöntem-Analiz)* (4. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Higgins, B. R. (1996). The Global Structure of the Nature Tourism Industry: Ecotourists, Tour Operators, and Local Businesses. *Journal of Travel Research*, 35(2), 11-18.
- Hill, T., & Westbrook, R. (1997, February). SWOT Analysis: It's time for a Product Recall,. *Long Range Planning*, 30(1), 46-52.
- Istvan Egresi. (2016). Globalization, Mass Tourism, and Sustainable Development. I. Egresi içinde, *Alternative Tourism in Turkey Role, Potential Development and Sustainability*, (s. 3-22). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği*. (2019). 05.09.2019, tarihinde Kuşadası Kadı Kalesi-Anaia: <http://www.kusadasikulturelmiras.com/?pnun=101&pt=Kad%C4%B1+Kalesi> adresinden alındı
- KUTO. (2019). *Turizm*. 07.09.2019. tarihinde (Kuşadası Ticaret Odası): <https://www.kuto.org.tr/tr/kusadası/turizmi/> adresinden alındı
- Laarman, J. G., & Durst, P. B. (1987). *Nature Travel and Tropical Forests*. Raleigh: FPEI Working Paper Series, Southeastern Center for Forest Economics Research, North Carolina State University.
- Mill, R. C. (1990). *Tourism The International Business*. Singapore: Prentice-Hall International Editions.
- Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2013). *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management* (2nd edition b.). Bristol, UK: Channel View Publications.
- Orams, M. B. (1995). Towards a more desirable form of ecotourism. *Tourism Management*, 16(1), 3-8.
- Orams, M. B. (2001). Types of Ecotourism. D. B. Weaver içinde, *The Encyclopedia of Ecotourism* (s. 23-36). Oxon, UK: CABI Publishing.
- Page, S. J. (2007). *Tourism Management Managing for change* (Second edition b.). Burlington, USA: Elsevier.
- Page, S., & Connell, J. (2006). *Tourism : a Modern Synthesis* (Second Edition b.). London: Thomsan Learning.
- Pearce, D. G. (1992). Alternative Tourism: Concepts, Classifications and Questions. V. L. Smith, & W. Eadington içinde, *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism* (s. 15-31). Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Pender, L. (2005). Introduction. L. Pender, & R. Sharpley içinde, *The Management of Tourism* (s. 1-13). London: Sage Publication.
- Phadermroda, B., Crowdera, R. M., & Wills, G. B. (2016). Importance-Performance Analysis based SWOT Analysis. *International Journal of Information Management*(44), 194-203.

- Robinson, M., & Novelli, M. (2005). Niche tourism: An introduction. M. Novelli içinde, *Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases* (s. 1-11). Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Self, R. M., Self, D. R., & Bell-Haynes, J. (2010, June). Marketing Tourism in the Galapagos Islands: Ekoturizm or Greenwashing? *International Business & Economics Research Journal*, 9(6), 111-125.
- Seth, C. (2015). *SWOT Analysis*. Namur : 50 Minutes.
- T.C. Kuşadası Belediyesi. (2019). 05.09.2019 tarihinde Kuşadası Tarihi: <https://kusadasi.bel.tr/Kusadasi-Tarihi> adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). 07.09.2019 tarihinde İllere Göre Mavi Bayrak Sayıları: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-45590/illere-gore-mavi-bayrak-sayilari.html> adresinden alındı
- TIES. (2019). *What Is Ecotourism?* <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> adresinden alınmıştır
- TÜİK. (2019). *Merkezi Dağıtım Sistemi*. 05.09.2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı
- Usta, Ö. (2008). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık, Ankara.
- Vanhove, N. (1997). Mass Tourism. S. Wahab, & J. Pigram içinde, *Tourism, Development and Growth: The Challenge of Sustainability* (s. 44-69). New York: Routledge.
- Wallace, G. N., & Pierce, S. M. (1996). An evaluation of ecotourism in Amazonas, Brazil. *Annals of Tourism Research*, 23(4), 843-873.
- Wearing, S. (2001). *Volunteer Tourism Experiences that Make a Difference*. Oxon, UK: CABI Publishing.
- Wearing, S., & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?* (Second Edition b.). Oxford, UK: Elsevier.
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism in the Context of Other Tourism Types. D. B. Weaver içinde, *The Encyclopedia of Ecotourism* (s. 73-83). CAB International.
- Yılmaz, Ö. D. (2007). Turizm Sektörünün Tanımı, Yapısı ve Özellikleri. O. İçöz içinde, *Genel Turizm Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler* (s. 1-20). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Zeyrek, A. N. (2008). Besni’de Alternatif Turizm Potansiyeli. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 451-466.
- Zhang, H., & Lei, S. L. (2012). A structural model of residents’ intention to participate in ecotourism: The case of a wetland community. *Tourism Management*(33), 916-925.
- Ziffer, K. (1989). *Ecotourism: The Uneasy Alliance, Working Paper, no. 1, Conservation International* (Aktaran, Fennel 2008) . Washington, DC.